

Akateemisen elämänmuodon mahdollisuuden ehdoista

■ Sari Kivistö ja Sami Pihlström

Ajassamme on nähtävissä merkkejä akateemista kulttuuria koskevista muutoksista, jotka vaikuttavat tutkijan, asiantuntijan tai yleisemmin intellektuellin rooliin ja asemaan nyky-yhteiskunnassa, niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa. Näiden muutosten merkitys saattaa paljastua vasta hyvin pitkällä aikavälillä. Haluamme ilmaista huolen siitä, mihin intellektuaalinen kulttuurimme on kulkemassa. Haluamme kirjoituksessamme kommentoida akateemista elämänmuotoa itseään, sitä, millaiseksi työskentely tutkijayhteisössä on muuttunut tai muuttumassa.

Monenlaisia kriittisiä puheenvuoroja yliopistojen ja tieteellisen työn tilasta ja tulevaisuudesta on käytetty vuoden 2010 yliopistouudistuksen jälkeen. Moni keskustelija on ollut – usein perustellusti, joskus ehkä hatarin perustein – huolissaan yliopistoissa käytettävän vallan keskittymisestä, akateemisten johtajien valinnasta, rahoituksen epävarmuudesta ja lukemattomista muista näihin liittyvistä asioista. Puheenvuoromme tarkoituksena ei ole puuttua yliopistouudistuksen onnistuneisuuden arviointiin eikä mihinkään erityisiin tiedepoliittisiin tai esimerkiksi tutkimusrahoitusta koskeviin kysymyksiin. Emme myöskään kritisoi mitään yksittäisiä hankkeita – tutkimuksellisia tai hallinnollisia – emmekä ketään niihin osallistuvaa henkilöä.

Voidaan sanoa, että tarkastelumme koskee akateemisen elämän tai yleensä intellektuaalisen toiminnan mahdollisuuden ehtoja. Kriittisessä tutkielmassaan amerikkalaisfilosofi Richard Rortyn (1989, 2000) tavasta lukea George Orwellin dystopiaklassikkoa *Nineteen Eighty-Four* (1949) James Conant (2000, 292) korostaa, että Orwellin teoksessa käsitellään sitä, mitä tapahtuu (tai voi tapahtua), kun tuhotaan edellytykset sille, että

meillä ylipäänsä voi olla intellektuaalista elämää (“the abolition of the conditions for the possibility of having an intellectual life at all”). Aivan näin vakavasta tilanteesta nyky-yliopistoissa ei sentään ole kyse. Muutokset siinä kulttuurissa, jossa intellektuaalista toimintaa harjoitetaan, ovat kuitenkin kauaskantoisia, ja niiden mahdollisesti huolestuttavista seurauksista on syytä keskustella hyvissä ajoin. Siksi olemme päätyneet kantilaiselta kuulostavaan, ”mahdollisuuden ehdoista” puhuvaan otsikkoomme. Kun puututaan niihin puitteisiin, joissa jokin päämäärähakuinen toiminta tapahtuu (tai kun tällaisten puitteiden annetaan muuttua ulkoisten paineiden vaikutuksesta), voidaan saada aikaan merkittäviä, lyhyellä aikavälillä arvioitaviksi mahdottomia muutoksia tuon toiminnan perusluonteessa. Siksi on erittäin tarkasti harkittava, millaiseksi akateemista kulttuuria halutaan kauemmas tulevaisuuteen katsottaessa kehittää. On pohdittava, millaista akateemista elämänmuotoa tulisi vaalia ja millaisin välinein tämä tapahtuu.

Tarkastelumme ei pidä ymmärtää nostalgisoivaksi pyrkimykseksi vastustaa järkeviä uudistuksia ja pitäytyä vanhassa. Päinvastoin: tiedeyhteisön, kuten minkä tahansa intellektuaalisen yhteisön, tulee olla jatkuvasti avoin muutoksille ja sisäsyntyiselle uudistamiselle ja kehittämiselle. Uuden etsiminen – pyrkimys tuottaa aidosti uusia kontribuutioita vapaaseen tieteelliseen tutkimukseen ja siihen perustuvaan opetukseen – on koko akateemisen elämänmuodon ydin. Viime vuosina on tehty myös paljon hyödyllisiä, akateemista elämää suotuisiin suuntiin ohjaavia uudistuksia, ja klassisia akateemisia arvoja vaalivaa sivistysyliopistoakin voidaan ja tulee kehittää dynaamisesti ja aktiivisesti (vrt. Niiniluoto 2011).

Toisaalta monet nykyisinkin esiintyvät huolenaiheet ja poleemiset väitteet tiedeyhteisön tilasta ovat itse asiassa melko vanhoja. Vastaavia keskusteluja esimerkiksi humanistisen tiedon tai kirjaviisauden hyödyistä tai hyödyttömyydestä on esiintynyt jo vuosisatoja sitten. Voidaanko uutta tietoa tuottaa vanhoja kirjoja lukemalla ja uusia kirjoja kirjoittamalla vai onko tämä metodi nykypäivänä jo vanhentunut? Yksi historiasa toistunut piirre on nimenomaan vanhanai-kaiseksi leimaaminen (ks. Kivistö 2014). Vaikka tieteeseen kuuluu kiinteästi aiemmin tunnet- toman tiedon etsiminen, pelkäämme, että tie- teellistä keskustelua alkaa ohjata nykyisin liiak- sikin sellaisen uutuuden ja tuoreuden tavoittelu, jossa perinteiset tieteellisen kirjoittamisen muo- dot tai jopa kokonaiset vakiintuneet tiedonalat leimataan helposti vanhanaikaisiksi kestättö- min perustein.

Onko tieteen oltava jännittävää ja sellaista, että se soveltuu näkyvään julkiseen keskuste- luun? Olemmeko kyllästyneet totuuden tavoit- teluun tieteen tekemisen päämääränä? Ovatko tutkimuksen markkinoinnissa tärkeät jännittä- vät uudet metodit ja näkyvyyden kriteerit ohit- tamassa muut arvot? Ohjaako tieteen tekemistä entistä enemmän kuluttamisen logiikka, jon- ka ajamina etsimme tutkimuksesta uutuuksia, jatkuvia uusia kokemuksia ja niiden tuottamaa mielihyvää? Onko tieteen ja tutkimuksen oltava spehtaakkelia?

Tahdomme siis kysyä, millaiset arvot ja tavoitteet tutkimusta ja tieteen tekemistä oike- astaan nykypäivänä ja tulevaisuudessa ohjaavat. Pelkäämme, että on nousemassa esiin ajattelu- malli, jossa muutos näyttäytyy itseisarvoisena ja jonka mukaan tieteessä ei pidäkään pyrkiä sellaisiin vanhanaikaisiin arvoihin kuin totuus. Liikkeestä ja ”eri tavalla tekemisestä” on tullut päämäärä itsessään. Huolenamme on, että tie- teentekoa alkavat liiaksi määrittää muodikkaat mielikuvat dynaamisuudesta. Uuden ja vanhan välisen retoriikan tutkiminen on yksi tapa yrit- tää tiedostaa entistä pintapuolisemmiksi käyviä käytänteitä ja ihanteita.

Yksilöt ja tiimit

Tieteellisen toiminnan, erityisesti julkaisutoi- minnan, ohjaaminen on yksi keskeinen nykyi- seen akateemiseen elämäntapaan vaikuttava käytäntö, joka konkretisoituu esimerkiksi Tie- teellisten seurain valtuuskunnan julkaisufoor- umihankkeessa (www.tsv.fi/julkaisufoorumi) ja sen asemassa opetus- ja kulttuuriministeriön käyttämässä yliopistojen rahanjakomallissa. Julkaisuforumista käydyssä keskustelussa on korostettu, aivan aiheellisesti, ettei julkaisukana- vien tasoluokituksen ole tarkoitus toimia yksi- löiden tieteellisen tuotannon arvioinnin väli- neenä, vaan ainoastaan suurten – esimerkiksi kokonaisten yliopistojen tuottamien – julkaisu- määrien keskimääräisen laadun indikaattorina. Yksilöillä voi edelleen olla hyviä perusteita jul- kaista parhaitakin töitään myös sellaisissa julkai- sukanavissa, jotka eivät saa julkaisufoorumissa korkeimpia luokituksia, koska juuri noissa kana- vissa julkaisten he voivat omalla erikoisalallaan tavoittaa relevanteimman yleisön.

Tähän sisältyy kuitenkin periaatteellinen ongelma, joka on ollut tiedossa koko julkai- sufoorumiprosessin ajan: vaikka haluttaisiin ohjata ensisijaisesti koko yhteisöä, ohjaamatta erityisesti ketään siihen kuuluvista yksilöistä, ohjausvaikutusten täytyy jollakin tavalla ”valua” tai ”liukua” yksilötasolle. Tämä voi joskus olla ongelmallista yksilöiden erityisten tutkijaprofi- lien ja mahdollisesti kokonaisten (pienien) tut- kimusalojen kannalta. Erityisesti julkaisufooru- missa korkeimmille tasoille 2 ja 3 (ja varsinkin tasolle 3) luokitellut ”johtavat” julkaisukana- vat ovat tyypillisesti eri tieteenalojen keskeisiä, koko alalla yleisesti tunnustettuja julkaisuka- navia, joilla lähes väistämättä juuri tuon ylei- sen arvostuksen vuoksi on myös jossain määrin *mainstream*-julkaisukanavan luonne. Ne ovat tietenkin erittäin korkeatasoisia tieteellisiä aika- kauslehtiä ja sarjoja, mutta samalla ehkä kana- via, joissa ei välttämättä ilmesty juuri sellaista tutkimusta, joka suuntaisi uudelleen kokonaista tieteenalaa. Niissä ei ole helppoa julkaista artik- keleita, joissa pyritään ajattelemaan uusiksi jon- kin tieteenalan peruskysymyksiä. Korkeimmille tasoille ei ole juurikaan mahtunut tieteidenväli-

seen tutkimukseen rohkaisevia julkaisukanavia, koska sellaiset eivät yleensä kuulu minkään tieteenalan vakiintuneimpaan ytimeen. Tiedeyhteisöön tulvii siis keskenään jännitteisiä tai jopa ristiriitaisia viestejä: yhtäältä tieteidenvälisyyteen kannustetaan, mutta toisaalta vahvasti tiedeidenvälisten, perinteisiä raja-aitoja luovasti ylittävien tutkimusten julkaiseminen parhaiksi luokitelluissa julkaisukanavissa on haastavaa.

Tarkoituksemme ei tietenkään ole vastustaa julkaisuforumin käyttöä. Päinvastoin: toinen meistä on ollut keskeisesti mukana (yhden tieteenalaneelin puheenjohtajana) laatimassa julkaisukanavien luokituksia. Julkaisuforumi on erittäin tärkeä hanke paitsi siksi, että se tuo laatukriteerin yliopistojen rahoitusmalliin, myös muun muassa siksi, että se sentään suhtautuu vakavasti kirjoittamiseen ja julkaisemiseen keskeisenä pyrkimyksenä tieteellisessä tutkimuksessa. Yleisemmässä akateemisessa kulttuurissamme ei aina näytä itsestään selvältä, että perinteinen tieteellinen julkaiseminen ylipäänsä olisi nykyisin tärkeää. Vaikka esimerkiksi tutkimusrahoitusjärjestelmämme on edelleen varsin uskottava ja nauttii tiedeyhteisössä laajaa luottamusta (siitäkin huolimatta, että jokainen joutuu joskus pettymään rahoituspäätöksiin), siinä maailmassa, jossa tutkijat nykyisin toimivat ja jossa he joutuvat hakemaan työnsä rahoitusta, on myös paineita, jotka ohjaavat heidän ajankäyttöään pois syvää keskittymistä edellyttävästä kirjoittamisesta ja julkaisemisesta.

Yksi vanhanaikaiseksi leimautunut seikka on nimenomaan kirjoittaminen tieteen tekijän toimenkuvana. Tiedepolitiikka ja tieteestä käytävä julkinen keskustelu painottavat ”tutkimustuloksina” entistä enemmän tapahtumia, porukan saamista koolle, kaupunkitilan luovaa haltuun ottamista ja erilaisia tempauksia, klinikoita, kisoja sekä yleisötapahtumia ikään kuin tieteen tekemisen uudenaikaisena ytimenä. Tällaisessa tieteen popularisointia ja viihteellisyttä painottavassa kehityksessä yliopistojen rooli lähenee pahimmillaan television pudotuskisoja ja erilaisia ”pöhinätehtäitä”, mistä tiedepolitiikan vaikuttajien ja tieteen tekijöiden tulisi kantaa huolta. Tällaisessa pakonomaisen touhukkaassa ympä-

ristöissä hiljainen ja pitkäjänteinen tutkimustyö, jollaista kaikki syventyvä tutkimus välttämättä on, kärsii tilanahtaudesta. Tähän kritiikkiin on helppo vastata korostamalla, että tieteen pitää palvella yleisöä ja veronmaksajia, jotka lopulta kustantavat koko touhun. Onko siis niin, että jos suuri yleisö vaatii ”kivaa” tiedettä, sitä pitää tarjota? Samalla argumentilla esimerkiksi julkisin varoin rahoitettavan Yleisradion pitäisi lopettaa vakavat asiaohjelmat ja taide-elokuvat, joiden katsojaluvut lienevät vähäisempiä kuin viihteellisten sarjojen ja tosi-TV:n. Vastaavin perustein ylipäänsä kaiken ”elitistisen” kulttuuritoiminnan tukeminen pitäisi lopettaa. Vaikka on hyvä saada laajoja ihmisjoukkoja mukaan ”avoimeen” tieteelliseen toimintaan ja vaikka akateemisen yhteisön tulee pysyä avoimena ja houkuttelevana uusille tulokkaille, olisi tieteellisen työn luonteen väärinymmärtämistä väittää, että nykyisin muodikas kansalaistieto voisi korvata akateemisen koulutuksen ja pitkäjänteisen tutkimustyön varaan nojaavan asiantuntijuuden.

Erityistä vanhanaikaisuuden leimaa kantava metodi on yksin työskenteleminen. Ennen muu-
noin tiedon paikkansapitävyys verifioitiin viittaamalla auktoriteettiin: kun Aristoteles sanoi jotain, se oli totta. Auktoriteetin nimi takasi väitteen vakuuttavuuden. Etenkin valistuksen ajalle tultaessa nojaamista yksittäisiin auktoriteetteihin alettiin kritisoida, samoin kuin yksinään työskentelemisen koko mielekkyyttä kyseenalaistaa (ks. Kivistö 2014). 1600-luvun lopun Euroopassa nousi esiin uusia tutkimussuuntia, kuten eklektismi, joka korosti, että laajaa tietoa voidaan saada vain yhdistämällä voimat, usean ihmisen näkökulmat ja eri koulukuntien parhaat ajatukset. Samaan aikaan laadittiin sarkastisia kuvia perinteisestä yksin työskentelevästä humanistista, joka oli sulkeutunut kammioonsa keskittyen kirjalliseen työhönsä. Pilakuviissa kyseessä ei ollut lukukammio, vaan oppinut istui takinliepeet kohotettuina mukavuuksilaitoksessa tutkimassa kuolleita kieliä ja pölyttyneitä klassikoita. Tuolloinkin korostettiin yhteistyön, seuralaisuuden ja sosiaalisuuden merkitystä myös tieteenteossa ja tiedon välittämisessä sekä kritisoitiin vanhanaikaista yksinäistä oppinutta hyö-

dyttömänä yhteiskunnalle. Samalla lailla viime vuosikymmeninä on tahdottu korostaa kirjoittamisen sosiaalista luonnetta ja kirjoittamista vastavuoroisena prosessina, vastakohtana ja myös vastareaktion perinteiselle romanttiselle yhden tekijän myytille tai tekstin omistajuudelle. Vaikka yhdessä kirjoittamisessa on todistetusti hyötynsä esimerkiksi näkökulmien moninaisuuden avaajana, mikään ei kuitenkaan takaa, että yhdessä kirjoitettu teksti olisi humanistisilla aloilla automaattisesti yhden tutkijan työtä korkeatasoisempi tai omaperäisempi. Yksilöllistä perspektiiviä on syytä edelleen arvostaa; muuten olemme Orwellin maailmassa, jossa ”ei ole kirjaa joka olisi tuotettu yksilöllisesti”.

Emme toivo paluuta aikaan, jossa totuuden saneli Aristoteles tai muu monumentaalinen tai miehinen auktoriteetti, mutta on syytä tiedostaa, että nykyisillä trendeillä on pitkät juuret. Yhtä lailla tärkeää on ymmärtää, että muoteja seurattaessa saatetaan huomaamatta luopua monista keskeisistä tieteellisen työskentelyn ihanteista. Väitämme, että yksin tekeminen, hiljainen tutkimus ja pitkäjänteinen keskittyminen ovat epämuodikkueudestaan huolimatta olennainen osa vakavasti otettavaa tieteen tekemistä. Ne ovat ratkaisevan tärkeitä etenkin humanistis-yhteiskuntatieteellisillä aloilla. Yksilöllisessä perspektiivissä on jotain erityisen inhimillistä ja ihmisen rajallisuuden tiedostavaa. Kun kollektiiviset näkökulmat peittävät alleen yksilön äänen, olemme vaikeuksissa. Yhteisjulkaisemisen tieteellistä tai yhteiskunnallista vaikuttavuutta liiaksi korostettaessa ollaan vaarassa kadottaa tutkijan inhimillinen perspektiivi maailmaan, se, että tieteessä on lopulta kyse ihmisen yrityksestä jäsentää sitä todellisuutta, jossa hän elää.

Monet akateemiset ihmiset pitävät edelleen nimenomaan yksinoloa, vetäytymistä ja häiriötekijöistä eristäytymistä edellytyksinä oman tutkimus- ja kirjoitustyönsä edistymiselle. Suhteellisen tuore tutkimusartikkeli (Murray 2013) kuvaa niitä tapoja, joilla oppineet tekevät tilaa yksinäisyydelle. Eristäytyminen voi olla fyysistä: tehdään tilaa kalenteriin, kirjoitetaan kotona, irrottaudutaan muista töistä ja niihin liittyvistä ihmisistä. Se voi olla myös sosiaalista: muiden

tarpeet ja reaktiot siirretään tietoisesti sivuun. Kognitiivisesta eristäytymisestä puhutaan silloin, kun muut ajatukset työnnetään syrjään oman kirjoitustyön tieltä.

Nykykehityksessä myös tieteellisen julkaisemisen käytännöt ovat muutoksessa. ”Multi” on korvannut ”monon” tämän hetken tiedesananostossa monessa suhteessa, myös julkaisukäytännöissä. Humanistisille tieteille perinteisesti tärkeä monografioiden julkaiseminen on joutunut ahtaalle, koska kansainvälisen tieteellisen monografian kirjoittaminen on aikaa vievää, monografioiden näkyvyys on ilman tutkijan omaa aktiivista markkinointityötä vähäistä ja kustantajat valittavat pienelle tiedeyhteisölle suunnattujen teosten olevan taloudellisesti rasittavia (vrt. Kivistö & Pihlström 2015). Kansainväliset monografiat eivät tuota sellaisia lyhyen aikavälin hyötyjä eivätkä kansallista näkyvyyttä, joiden avulla yliopistoihin yritetään houkutella rahoitusta esimerkiksi elinkeinoelämästä. Monografioiden kirjoittamisen pelkkä akateeminen intressi tuntuu toisinaan olevan ongelma sellaisessa tiedepolitiikassa, jossa painottuvat taloudelliset ja kansallisen vaikuttavuuden intressit – toisin sanoen yliopistojen kolmas tehtävä kahden ensiarvoisen tärkeän tehtävän, tutkimuksen ja opetuksen, sijasta. Kansainvälisistä ansioista puhutaan paljon, mutta niiden käytännön painoarvo on edelleen akateemisessa maailmassa usein liian vähäinen – tai sitten kansainvälisyys ymmärretään aivan väärin ulkomaan kansalaisuutena.

Monografian tulee säilyä tieteellisen julkaisemisen ytimessä, ainakin humanistis-yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, koska se mahdollistaa uppoutumisen monitahoisten ilmiöiden pohdiskeluun aivan eri syvyydellä ja kestävyydellä kuin muut julkaisumuodot. Monografiat pohjaavat vuosien pitkäjänteiseen työhön, ja monografian laaja muoto itsessään toimii vastaavoina aikamme viihteellistyville, selkokieliselle ja perusinformaatioon tyytyville twiittauskulttuurille, jossa ”one-liners are everything”, kuten Mark C. Taylor ja Esa Saarinen parikymmentä vuotta sitten profetallisessa *Imagologies: Media Philosophy* -teoksessaan (1994) ennakoivat, sosiaalisesta mediasta mitään tietämättä.

Verkostot ja huiput

Julkaisukäytäntöihin liittyvänä mutta niitä laajempina huolenaiheena voidaan nostaa esiin sosiaalisen median ja ”pakkoverkottumisen” kasvava rooli tieteen tekemisessä. Tutkijoita kannustetaan jatkuvaan sosiaalisen median käyttöön ja medianäkyvyytensä edistämiseen, josta myös uhkaa muodostua jonkinlainen itseisarvo. Hieman samalla lailla Orwellin dystopiassa yksin oleminen, omaelo, on rangaistavaa. Kaikki on jaettava muiden kesken, eikä yksityistä aikaa ole. Kaikki tutkijat eivät tietenkään koe sosiaalisen median käyttöä tai medianäkyvyyttä pakkona, vaan näkevät tämän mielekkäänä osana työtään ja sen jakamista. Mutta huolestumme on siinä, että pelkkä (kirjojen) julkaiseminen ei enää tunnu riittävän tutkijan työksi, ja tutkijat käyttävät yhä enemmän arvokasta tutkimusaikaa brändinsä rakentamiseen ja markkinointiin. Eihän tutkimuksen keskiössä pitäisi olla tutkija itse vaan hänen tutkimuskohteensa. Jokainen twiitaten vietetty hetki on pois lukemisesta ja kirjoittamisesta. Näkyvyys myös suosii tietynlaisia kovaäänisiä tutkijatyyppisiä ja mediaseksikkäitä tutkimusaiheita, jotka taipuvat hyvin tällaisen uutisoinnin käyttöön. On huolestuttavaa, jos tällaisten arvojen annetaan ohjata tulevaisuudessa myös tutkimusrahoituksen kanavoimista. Epäilemättä jo tämänkaltainen huolestuneisuus voidaan leimata vanhanaikaiseksi hapatukseksi ja pessimistiseksi suhtautumiseksi tieteen edistämistä, avartamista ja uusien työskentelytapojen etsimistä kohtaan. Nähdäksemme akateemisen kulttuurin pinnallistuminen, kaupallistuminen ja lyhytjänteisyys eivät kuitenkaan ole vain uutta kivaa iloista tiedettä, vaan ajan hengen suosima positiivinen pohinä ja popularisoinnin korostaminen perustuvat arvoihin, joita on syytä vakavasti kyseenalaistaa.

Näihin huomioihin on helppoa vastata toteamalla, ettei kenenkään tarvitse etsiä medianäkyvyyttä ja että yliopistoissa on kyllä tilaa erilaisille tutkijarooleille. Jossain määrin näin toki onkin. Nekin tutkijat, jotka eivät koe medianäkyvyyden tavoittelua itselleen luontevana, saattavat kuitenkin yhä enemmän tuntea paineita tähän suuntaan. He saattavat pelätä, että heidän tutki-

januransa ei näyttäytyäkään esimerkiksi rahoittajien näkökulmasta yhtä kiinnostavana kuin media-aktiivisempien tutkijoiden.

Huolestumme kattaa myös sen mahdollisen kehityksen, että tutkimusteemoja aletaan suunnitella rahoituksen ehdoilla. Tutkijat joutuvat jatkuvasti pohtimaan sitä, ovatko heidän tutkimusaiheensa sellaisia, että ne kiinnostavat rahoittajia. Tästä huolimatta tutkimusaiheiden tulisi kuitenkin kummata aiheiden tärkeydestä – niiden sisäisestä tieteellisestä merkityksellisyydestä, jota vain tutkijat itse ja heidän muodostamansa kriittinen tieteellinen yhteisö voivat arvioida – eikä esimerkiksi siitä, että on trendin mukaista yhdistää humanistisia ja kovempia tieteitä ja siten saada potentiaalisia rahoittajia liikkeelle. Rahoituksen tavoittelemisen itsessään ei saisi sanella tutkimusteemoja tai niiden ajankohtauisuutta, vaan tutkijoiden työskentelymahdollisuuksista olisi huolehdittava vastuullisemmin. Nykyisin on vähällä syntyä se kummallinen vaikutelma, että kallis ja suuria investointeja vaativa tutkimus olisi lähtökohtaisesti myös parempaa kuin edullinen ja yksinkertainen, esimerkiksi lähinnä vanhojen kirjojen lukemista edellyttävä.

Lisäksi saatamme nykyisin helposti kuvitella suosivamme moniarvoisuutta ja monipuolisuutta tieteen tekemisessä, mutta tosiasiasa näin ei välttämättä ole. Tutkimuksen profiloimisen vaateet tuovat paineita rajata tutkimusaiheita ylhäältä päin, jolloin tutkimuksen moninaisuus ja luovuus ovat vaarassa kärsiä. Näin käy myös, jos tieteen tekemisellä täytyy tavoitella mahdollisimman suurta yleisöä. Näkyvä tutkimus ei välttämättä ole laadullisesti parhainta, eikä kaikkia puhutteleva tiede todennäköisesti ole kovinkaan originellia, sillä omintakeisin ja pitkällä aikavälillä tieteellisesti merkittävä tutkimus löytää väistämättä yleensä vain pienen yleisön. Jos tiede keskittyy vain muutamiin strategisesti merkittäviin teemoihin, joita kaikki ympäri maailman kiivaasti tutkivat, ei välttämättä nouse ylöspäin yliopistorankingeissä. Sen sijaan ollaan oikeaoppisia tavalla, joka kaventaa tieteen tuloksia pitkällä aikavälillä. On valittava, mitä arvoja tieteen tekemisellä halutaan vaalia.

Kuvaamamme kaltaisiin kehitystrendeihin liittyvä erityinen ongelma on, että tieteen tekemiseen tuodaan jatkuvasti lisää pinnallista joukkueratoriikkaa, joka kaikkialla toistuessaan vesittyy nopeasti sisällöltään ja jonka myötä tieteestä käytävä keskustelu kliseistyy muutamiin positiivisilta kuulostaviin iskulauseisiin. Pakonomainen innostaminen ja innostuminen, tuihkuus ja myönteisyyden kritiikittömyys on erotettava aidosta akateemisesta, tieteellisestä, intellektuaalisesta innostumisesta, joka voi olla myös hiljaista ja tapahtua yksinäisyydessä, esimerkiksi kirjastossa tai tietokoneen ääressä.

Tutkijan tai tutkimuksen näkyvyys ei ole sama asia kuin aito tieteellinen vaikuttavuus. Onko tosiaan tärkeämpää näkyä laajalti ja tajaan (sosiaalisessa) mediassa kuin julkaista syvällisiä, johonkin erityiskysymykseen paneutuvia monografioita, joita väistämättä vain harvat lukevat? Uskoaksemme useimmat vakavat tieteenharjoittajat eivät voi vastata tähän myönteisesti, vaikka se maailma – ja yhä enemmän myös yliopistoyhteisö – jossa he elävät, odottaa myönteistä vastausta.

Näkyviä tutkijoita kutsutaan usein ”huippututkijoiksi”. Itse asiassa varsin monia kutsutaan nykyään huippututkijoiksi, jopa siinä määrin, että joskus vaikuttaa siltä, ettei juuri muita tutkijoita kuin huippututkijoita enää olekaan. Huippuus on ikään kuin tutkimuksen perustaso. Niinpä esimerkiksi Helsingin yliopiston strategiassa keskeinen tavoite ”huippututkimuksen tunnistaminen ja tukeminen” ei ehkä olekaan haastava siksi, että huippujen löytäminen keskinkertaisuuksien massasta koettaisiin vaikeaksi, vaan siksi, että kaikki ovat olevinaan huippuja. Huippujen lisäksi tiedeyhteisössämme on muitakin vaikuttajia, kuten ”tähtiä” ja ”guruja”. Ehdotamme, ettei tällaisia ilmaisia otettaisi intellektuaalisessa yhteisössä vakavasti. On kovin vaikeaa suhtautua tosissaan esimerkiksi sellaisiin akateemisiin tapahtumiin, joiden puhujien joukossa esiintyy ”huikeita guruja”.

Satiiri on yksi väline, jolla tällaista kehitystä voi kommentoida. Esimerkiksi Vladimir Nabokovin novellissa ”Cloud, Castle, Lake” (suom. ”Pilvi, linna, järvi”, kokoelmassa *Nabokov's*

Dozen, 1958, suom. 1961) esiintyy ”huvimatkaviraston palkkaama ammatti-innostaja”, jonka tarkoituksena on saada huvimatkalle hieman vastentahtoisesti lähteneet ihmiset innostumaan matkastaan ja muun muassa laulamaan reippaita viraston määräämiä säkeitä. Novellin päähenkilö kokee pakonomaisen innostumisen vaateen vastenmieliseksi. Jussi Valtozen tuore romaani *He eivät tiedä mitä tekevät* (2014) on myös nykyyliopiston ja uudelleen nimeämisen retoriikan kritiikkiä. Yksiköitä nimetään yhä uusilla nimillä ja perustetaan erilaisia huippu-, erikois- ja erityisosaamiskeskuksia, ilman että mikään oikeasti muuttuu. Akateeminen työ joutuu kirjassa mitä moninaisimpien ulkopuolisten paineiden kohteeksi tavoilla, jotka uhkaavat muuttaa koko elämänmuodon perustan.

Totuudet ja valheet

Huolenaiheistamme suurin on totuus. Orwellin romaanissa totuus – tai pikemminkin totuuden tavoittelemisen mahdollisuus – ikään kuin katoaa: Winston uskoo romaanin lopulla, että $2+2=5$. Tämä seuraa totalitaarisen yhteiskunnan täydellisestä, väkivaltaan perustuvasta kontrollista, joka tekee ajattelun ja toiminnan vapauden mahdottomaksi ja pakottaa uskomaan jopa matemaattisia epätotuuksia (tai väitteitä, joita me pidämme sellaisina). Totuus on siis riippuvainen Puolueen mielipiteestä, eikä mitään tuon mielipiteen suhteen riippumatonta totuuden kriteeriä ole. Puolue kontrolloi kaikkea, muun muassa historiallisia totuuksia ja niiden arviointiin käytössä olevaa todistusaineistoa, jopa matematiikkaa.

Tällainen ei tietenkään ole meidän moniarvoisen yhteiskuntamme eikä akateemisen maailmamme nykytila – päinvastoin. Kenelläkään ei ole hallussaan yhtä totuutta, eikä missään (paitsi ehkä Pohjois-Koreassa) uskota voitavan johtajan auktoriteetin voimalla päättää, mitä ihmiset saavat uskoa todeksi (tai mikä on totta). Silti Orwellin varoitukset eivät ole merkityksettömiä meillekään. Kaikkialla toistuvat samanlaiset iskulauseet tuovat mieleen tilanteen, jossa ajattelun mahdollisuus on kaventunut nimenomaan markkinapuheen yleistymisen ja kielen

köyhtymisen takia. Syntyy orwellilainen vaikutelma, että kaikki ovat nielaisheet samat hokemat eikä kenelläkään ole päässään muuta ajatusta kuin kaikkien muidenkin hyväksymät iskulauseet. Ero Winstonin maailmaan on siinä, ettei ole osoitettavissa mitään tiettyä ihmisten itsensä ulkopuolista tahoa tai Puoluetta, jota kehityksensä voitaisiin syyttää. Jossain mielessä tilanteemme on oikeastaan päinvastainen kuin Winstonin – mutta siksi myös huolestuttava. Sen sijaan, että uskomuksiamme rajoitettaisiin ja kontrolloitaisiin, nyt mitä tahansa voi sanoa ja uskoa. Vaarana on totalitarismin sijaan intellektuaalinen anarkia ja kaikenlaisten kriteerien, myös ”huippuuden” ja siten tieteellisen asiantuntemuksen normatiivisten kriteerien, romahtaminen. Eri-tyisesti humanistisilla aloilla radikaalia relativismia voidaan pitää totuuden etsinnän pyrkimyksen vakavasti vaarantavana tendenssinä (vrt. Pihlström 2011).

Pyrkimys totuuteen – totuuden etsiminen, yritys löytää, sanoa tai kuulla totuus – käy vaikeaksi sellaisessa kulttuurissa, jota läpikotaisin leimaa kaikenlaisten totuuden etsinnän tavoitteeseen sitoutumattomien ”äänten” (loputtomien twiittien, klippien, linkkien, postausten, päivitysten) sekamelska. Kulttuuri, jossa tiede ja tutkimus itse muuttuvat yhä enemmän tuon äänimaton tuottamiseksi, on vaarassa menettää totuuden tavoittelun inhimillisenä ideaalina, jonakin tiedettä antiikista asti suunnanneena etsintänä, jonka päättämättömyys ja jopa eräänlainen äärettömyys inhimillisenä haasteena oivallettiin modernin tieteen kehityksessä.

Väliaikaisuus on korvannut pysyvyyden aikamme ihanteena. Vaikka pysyvien totuuksien tavoittelussa on oltava nöyrä ja vaikka tutkija sortuu hybriikseen kuvitellessaan löytäneensä lopullisen totuuden, tämä totuuden pysyvää merkityksellisyydestä etäännyntä akateemisen elämänmuodon kehitys ei ole yksinomaan hyvästä. Tiedeyhteisössä tuotetaan yhä enemmän sellaisia viestejä, merkkejä, kuvia, tekstejä, symboleja, sisältöjä jne., joiden *tarkoituksaan* ei ole esittää totuutta mistään tutkimuksen kohteeksi jäsenetystä asiasta vaan olla vain... juuri tätä: viestejä, merkkejä, kuvia jne. Erilaisin

viestinnän välinein, myös sosiaalisessa mediasa, voidaan tietenkin täysin perustellusti ja järkevästi kertoa tutkimuksesta ja sen tuloksista, ja tällaista viestintää tulee jatkaa. Yliopistohallinnolle ja akateemiselle johdolle tämä voi olla yhä tärkeämpi osa tiedeyhteisön johtamista. Mutta jos tutkimus itse redusoidaan kertakäyttöiseksi some-näkyvyydeksi ja jos kaikki hiljainen, syvä ja hidas tutkimus siirretään syrjään, menetämme paljon enemmän kuin arvaammekaan.

Jos huomiomme ja pelkomme ovat edes osin oikeansuuntaisia, olemme uskoaksemme pitkällä aikavälillä vaarassa menettää totuuden tavoittelun *mahdollisuuden* miltei samoin kuin Winston sen menettää. Orwellin romaanissa ei katoa ainoastaan aktuaalinen totuuksien uskominen, esimerkiksi sen uskominen, että $2+2=4$, vaan paljon vaarallisemmin ja kauhistuttavammin mahdollisuus pyrkiä uskomaan totuuksia sen vuoksi, että ne ovat tosia (ja vastaavasti välttämään epätotuuksia). Vaikka maailmamme on hyvin erilainen, tuo mahdollisuus on haavoittuvainen nytkin aivan toisenlaisella mutta silti hätkähdyttävän analogisella tavalla.

Kirjallisuus

- Conant, James (2000). "Freedom, Cruelty, and Truth: Rorty on Orwell". Teoksessa Robert B. Brandom (toim.), *Rorty and His Critics*. Malden, MA and Cambridge: Blackwell.
- Kivistö, Sari (2014). *The Vices of Learning. Morality and Knowledge at Early Modern Universities*. Education and Society in the Middle Ages and Renaissance, Vol. 48. Leiden: Brill.
- Kivistö, Sari & Pihlström, Sami (2015). "The Monograph – An Old-Fashioned Publication Forum or an Ultimate Scholarly Achievement?" Näyttelyvihkonen tieteellisen monografian asemaa käsittelevään näyttelyyn, Helsingin yliopiston kirjasto ja tutkijakollegium, maaliskuu 2015. Saatavilla sähköisesti: <http://www.helsinki.fi/collegium/events/monografia/monografia.pdf>.
- Murray, Rowena (2013). "It's not a hobby: Reconceptualizing the place of writing in academic work" *Higher Education* 66: 79–91.
- Nabokov, Vladimir (1958). *Nabokov's Dozen*. Suom. Eila Pennanen ja Juhani Jaskari: *Nabokovin tusina*. Jyväskylä: Gummerus, 1961.
- Niiniluoto, Ilkka (2011). *Dynaaminen sivistysyliopisto*. Helsinki: Gaudeamus.
- Orwell, George (1949). *Nineteen Eighty-Four*. London: Penguin, 1992.
- Pihlström, Sami (2011). "Contingency, Democracy, and the Human Sciences: Some Challenges for Pragmatic Naturalism". Teoksessa Jonathan Knowles & Henrik Rydenfelt (toim.), *Pragmatism, Science, and Natural-*

ism. Scandinavian University Studies in the Humanities and Social Sciences, Vol. 30. Frankfurt am Main: Peter Lang, 139–151.

Rorty, Richard (1989). *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rorty, Richard (2000). "Response to James Conant". Teoksessa Robert B. Brandom (toim.), *Rorty and His Critics*. Malden, MA and Cambridge: Blackwell.

Taylor, Mark C. & Saarinen, Esa (1994). *Imagologies: Media Philosophy*. London & New York: Routledge.

Valtonen, Jussi (2014). *He eivät tiedä mitä tekevät*. Helsinki: Tammi.

Sari Kivistö on yleisen kirjallisuustieteen dosentti sekä yliopistotutkija ja Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin varajohtaja. Sami Pihlström on uskonnonfilosofian professori ja Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin johtaja.

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ VASTAPAINO

Kiristynvä tilanne kustannusalalla ja kirjamyynnin lasku ovat johtaneet siihen, että Osuuskunta Vastapaino on hakenut yhteistyötahoja turvatakseen toimintansa. Mukaan yhteistyöhön on lähdössä muutama suomalainen yliopisto, muun muassa Tampereen ja Lapin yliopistot. Taustalla vaikuttaa Vastapainon mukaan mm. yliopiston uusi rahoitusmalli, jossa tutkimuksen korkeatasoiseksi noteerattu julkaisufoorumi eli -kanava vaikuttaa uudella tavalla yliopistojen rahoitukseen. Näin Vastapainon ja yliopistojen pyrkimykset ylläpitää korkeatasoista suomenkielistä kustannustoimintaa kohtasivat toisensa. Tästä lähtökohdasta on syntymässä Kustannusosakeyhtiö Vastapaino, jossa osakkaina on osuuskunnan lisäksi joukko suomalaisia yliopistoja.

SIJOITA AJATTELUUN!

Tietoa tuoreimmasta numerosta, arkiston ja blogit löydät osoitteesta:

YP on myös Facebookissa!

Yhteiskuntapolitiikka on hyvinvointitutkimuksen avoin foorumi, jossa kuuluu ajattelun ääni. YP:n jutuilla on taipumusta saada julkisuutta, herättää uteliaisuutta, virittää keskustelua ja käynnistää toimenpiteitä.

Eikä maksa paljon: vuosikerran (kuusi numeroa) hinta kestopilauksena on 38 euroa ja opiskelijoille vain puolet tästä.

Tilaukset: thl.fi/yp
puh. 03 4246 5304 / asiakaspalvelu@kustantajapalvelut.fi

